

Nieuwe duurzaamheid: van schuld en boete naar kans

Met het pleidooi voor een circulaire economie maken schuld en boete plaats voor kans en ontwikkeling. Daarin ligt de sleutel voor een nieuwe christendemocratische duurzaamheidspolitiek: de mens is niet langer het probleem, maar onderdeel van de oplossing. De vraag die we ons stellen is niet meer ‘Hoe kunnen we gedrag zodanig beïnvloeden dat mensen milieusparend leven?’, maar ‘Hoe kunnen we onze productie- en consumptiesystemen zo inrichten dat ze parallel lopen met de belangen van mens en milieu, in plaats van ertegenin te werken?’.

door *Marieke van der Werf*

De auteur is lid van de Tweede Kamer voor het CDA en woordvoerder duurzaamheid.

SCHULD EN BOETE. DAT IS NIET ALLEEN DE TITEL van Dostojevski's beroemde boek over de door zijn geweten verscheurde Raskolnikov; deze twee begrippen uit de christelijke ethiek hebben inmiddels ook hun weg naar het terrein van natuur en milieu gevonden. Het morele besef dat de teloorgang van de aarde de schuld is van de mens en, net als bij Raskolnikov, vraagt om een vorm van boete, heeft de milieudiscussie de afgelopen jaren gedomineerd. Dit principe werkt als volgt: de mens is gericht op behoeftebevrediging op korte termijn en stelt van nature zijn eigen belang boven het belang van het collectief. Dit is contrair. De houdbaarheid van de aarde vereist een 'uitgestelde' beloning en een persoonlijk offer. Denk bij de uitgestelde beloning aan een besparing op energiekosten door een kostbare investering in bijvoorbeeld een energiezuinige installatie. Tot op de dag van vandaag is dit geen gemeengoed. De overheid moet zich in allerlei bochten wringen om mensen en bedrijven van het langetermijnsvoordeel te doordringen. Het persoonlijk offer betreft de individuele inspanning ten

behoefte van de collectieve winst. Ik laat de auto staan, draai de thermostaat omlaag, koop minder vlees, scheid mijn afval, let op keurmerken, maar ik heb daar, afgezien van een 'goed gevoel', verder weinig voordeel van. De winst is voor mijn medemensen en generaties na ons.

De milieubeweging is erin geslaagd, bewust of onbewust, de joods-christelijke moraal, waarin de uitgestelde beloning en de naastenliefde hoog aangeschreven staan, in te brengen in onze houding ten opzichte van de aarde.

De milieubeweging is erin geslaagd de joods-christelijke moraal in te brengen in onze houding ten opzichte van de aarde

En die moraal houdt de duurzaamheidsdiscussie behoorlijk in de tang.

Toen in 2008 de *cradle to cradle*-benadering in Nederland haar intrede deed,¹ werd er heel verschillend gereageerd, uiteenlopend van groot enthousiasme – voor het eerst waren er op duurzaamheidscongressen meer mensen dan stoelen – tot sceptic

ticisme en afkeuring. Deze wisselende reacties hadden te maken met het feit dat met het concept van *cradle to cradle* afstand werd genomen van het opgeheven vingertje. Het milieu verbeteren was niet langer een kwestie van een morele plicht, maar van gezond verstand en zelfs van commercieel gewin. De enthousiastelingen voelden dit als een opluchting en zagen een wereld aan nieuwe kansen. Vele anderen, geworteld in de traditionele milieudiscussie, zagen het als een bedreiging. Want het kan toch niet zo zijn dat je ook zonder persoonlijke offers het milieu kunt dienen? Dat zet de duidelijke en wellicht ook comfortabele tweedeling tussen de 'goeden' en 'slechten' op zijn kop, en daar was nu net de strategie van partijen die de morele plicht als uitgangspunt nemen voor milieubeleid jarenlang op gebaseerd.

Die strategie wordt gekenmerkt door een sterke regulering door de overheid. De Partij voor de Dieren is er het meest uitgesproken in. Voortdurend vraagt de partij van de overheid om zaken als de volgende: het beperken van de vleesconsumptie, het verbieden van het Magnum-ijsje vanwege de palmolie die erin zit, het verplicht uitreiken van *doggy bags* (zakjes waarin je overgebleven eten kunt meenemen) in restaurants, en het instellen van een vettaks. Om het even zwart-wit te stellen: in de traditionele milieudiscussie hebben burgers een morele plicht en is het de taak van de overheid om via wet- en regelgeving de freeriders in de pas te laten lopen.

DE NIEUWE DUURZAAMHEID VAN DE CHRISTENDEMOCRATIE

Waar staat de christendemocratie in dit krachtenveld? Het mag duidelijk zijn dat de christendemocratie een totaal andere visie heeft op de rol van

de overheid: de overheid is niet de instantie die ingrijpt in de persoonlijke levenssfeer van mensen om ze op het rechte milieupad te brengen, niet de instantie die het maatschappelijk middenveld met opgeheven vinger voortdurend de maat neemt. Tegelijkertijd is het zeer ongemakkelijk voor een christendemocratische partij om een gematigd antwoord te geven op een stroming die morele waarden levensgroot in het midden van het debat plaatst, zeker als deze waarden een relatie hebben met een van de uitgangspunten van het CDA: rentmeesterschap. Dat ongemak heeft in het verleden geleid tot een verdedigende en afwijzende houding of zelfs tot afwezigheid van het CDA in het debat.

Maar tijden veranderen. Mede dankzij pleidooien voor *cradle to cradle*, de circulaire economie en groene groei maken schuld en boete plaats voor kans en ontwikkeling. De mens wordt niet langer gezien als het probleem maar als onderdeel van de oplossing. Dat is een wereld van verschil met de traditionele visie. En in dat verschil ligt de sleutel voor een christendemocratische duurzaamheidspolitiek. Een positieve benadering die ook de overheid een significant andere rol geeft. De overheid is niet langer de grote regelgever, maar de instantie die ruimte biedt aan het oplossend vermogen van de samenleving, die de intelligentie en creativiteit van mensen in hun diverse onderlinge verbanden onderkent, faciliteert en stimuleert. Voor deze nieuwe christendemocratische duurzaamheidspolitiek hanteer ik de werktitel Nieuwe Duurzaamheid.

Een onderscheidende christendemocratische duurzaamheidspolitiek bevat vier elementen. In de eerste plaats moeten we onze systemen zo inrichten dat ze de juiste condities bieden voor duurzaam gedrag. Want je kunt niet duurzaam zijn in een onduurzaam systeem. Een eenvoudige levensstijl is niet per definitie duurzaam, omdat we te weinig weten van productie, gebruik en verwijdering van de producten om ons heen. Daar komt bij dat individuele bijdragen aan het milieu alleen tot een compleet duurzame wereld leiden als iedereen, ook mensen in opkomende economieën, de verlokkingen en het comfort van de moderne samenleving links laat liggen. Eerlijk gezegd acht ik die kans gering. De vraag is dan ook niet ‘Hoe kunnen we gedrag zodanig beïnvloeden dat mensen milieusparend leven?’, maar ‘Hoe kunnen we onze productie- en consumptiesystemen zo inrichten dat ze parallel lopen met de belangen van mens en milieu?’. Het is tijd voor een nieuwe koers: een die onderkent dat ontwikkeling en groei deel uitmaken van onze cultuur. Nieuwe Duurzaamheid creëert condities die het voor mensen en bedrijven aantrekkelijk maken om zich duurzaam te ontwikkelen. Nieuwe Duurzaamheid grijpt in op het systeem en vereist wezenlijke veranderingen ten aanzien van bijvoorbeeld afval en energie.

Een tweede element is de ruimte voor het (lokaal) initiatief. Nieuwe Duur-

zaamheid doet een nieuw appel op individuele verantwoordelijkheid. Vanuit waardering voor het menselijk leven en de kracht van de schepping wijst ze geen ‘schuldige’ aan. Nieuwe Duurzaamheid wil de menselijke intelligentie

Nieuwe Duurzaamheid benut de menselijke intelligentie en creativiteit om het milieu te verbeteren

en creativiteit benutten om het milieu te verbeteren: in plaats van aan te geven wat niet mag, formuleren hoe het beter kan; streven naar een gebouw dat energie levert in plaats van steeds minder verbruikt; Research & Development inzetten om verf te creëren die fijnstof afvangt, in

plaats van verf te maken die alleen maar minder schadelijk is; auto’s ontwikkelen die de lucht zuiveren terwijl ze rijden, in plaats van ze zuiniger maken. Dit scenario gaat uit van het betere alternatief en niet van het minder slechte. Dat is uiteraard een enorme uitdaging. Die uitdagingen zien en oppakken, begint met ‘ownership’, een gevoel van eigenaarschap. Geef mensen de verantwoordelijkheid terug: laat inkopers zelf nadenken over wat de duurzaamste oplossing is, bied gemeenten ruimte voor lokale initiatieven, maak decentrale opwekking van energie mogelijk. Dat vraagt om een overheid die loslaat, geen boeken vol criteria voorschrijft, maar erop vertrouwt dat burgers en bedrijven zelf tot duurzame oplossingen komen. Deze benadering introduceert naast de drie p’s van ‘people, planet, profit’ een vierde ‘p’, die van ‘participation’. Als Nieuwe Duurzaamheid draait op ‘de kracht van de samenleving’, dan moet die samenleving ook de *tools* hebben om een bijdrage te leveren. Hoewel we al jaren educatieprogramma’s hebben op het gebied van natuur en milieu, kan op dit terrein nog veel gebeuren. Kinderen en jongeren bewust maken van de problemen op het gebied van grondstoffen, klimaat, energie en vervuiling is het begin. Het uiteindelijke doel is om bij te dragen aan een nieuwe generatie die in staat is te werken aan oplossingen. Daar zijn nieuwe kennis- en leerprogramma’s voor nodig. Het stimuleren van dergelijke programma’s binnen en buiten het formele onderwijs is eveneens onderdeel van een christendemocratische duurzaamheidspolitiek.

Belangrijk ook is, in de derde plaats, dat duurzaamheid niet langer wordt gezien als iets wat tegengesteld is aan economische ontwikkeling. Ook bewindspersonen van CDA-huize hebben in het verleden gepleit voor ‘ontkoppeling’: het loskoppelen van economische groei en milieudruk. Nieuwe Duurzaamheid legt de relatie echter anders. Het koppelt economische groei aan verbetering van de leefomgeving. Economische groei is noodzakelijk om duurzame innovaties te stimuleren; duurzaamheid leidt tot economische groei. In een schema met twee assen, waarvan de ene duurzaamheid en de andere economische groei meet, zie ik het CDA gepositioneerd in de hoek

rechtsboven. Nieuwe Duurzaamheid vormt de optimale combinatie tussen milieu en economie.

Een vierde principe voor de christendemocratische duurzaamheids-politiek is wat het Strategisch Beraad in zijn rapport *Kiezen en verbinden* noemt ‘van verbruiken naar waarderen’.² De relatie met rentmeesterschap is zonneklaar: de aarde is er niet om te verbruiken, maar om met respect te behandelen; niet om uit te putten, maar om in goede staat door te geven aan generaties na ons. Ook dit principe maakt deel uit van Nieuwe Duurzaamheid. Geen wegwerpeconomie, maar één van voortdurend hergebruik. Een economie van kringlopen die grondstoffen in het systeem houden en weg-houden van de schroothoop of verbrandingsoven. Dat kan door er zuinig mee om te springen, maar dat is in feite niet meer dan ‘minder verbruiken’. Het ‘waarderen’ komt meer tot uiting in slim productontwerp en goede in-zamelsystemen en het financieel waarderen van afval als grondstof. Dat is rentmeesterschap in optima forma.

DUURZAAMHEID ALS ORDENINGSPRINCIPE

Geldt dit alles nu alleen voor ‘groene duurzaamheid’, voor duurzame ontwikkeling in relatie tot natuur, milieu en leefomgeving? Vanuit de beginselen van het CDA wil ik ervoor pleiten nog een stap verder te gaan: duurzaamheid als algemeen ordeningsprincipe van de samenleving. Houdbaarheid van het systeem, van verbruiken naar waarderen, is op meerdere terreinen toepasbaar. Denk daarbij aan de arbeidsmarkt, de zorg, het financiële beleid en de economie als geheel. Ook op die terreinen kun je uit de voeten met begrippen als rentmeesterschap, koppeling met economische groei, ruimte voor lokaal initiatief en sturen op condities. Dat zou wel eens kunnen leiden tot onderscheidende christendemocratische keuzes. In het rapport van het Strategisch Beraad zien we de aanzet voor zo’n bredere benadering: een leven lang leren als permanente investering in arbeidskrachten; of een financieel systeem dat meer waarde toekent aan sparen. Van deze benadering zou vervolgens weer een impuls kunnen uitgaan naar groene duurzaamheid, de zorg voor natuur, milieu en leefomgeving. Wellicht is het tijd om de Sociaal-Economische Raad (SER) op dit terrein om een advies te vragen. Vanuit de fractie zal ik me er in ieder geval voor inzetten om Nieuwe Duurzaamheid, groen of in bredere context, steeds hoger op de politieke agenda te krijgen.

Noten

1 Zie de bijdrage van Gijsbert Korevaar in deze CDV-bundel.

2 CDA Strategisch Beraad 2012, *Kiezen en verbinden. Politieke visie vanuit het radicale midden*. Den Haag: CDA, 2012, p. 11 en 50.